

Spremenjen odnos do zgodovine se je odrazil tudi v večjem zanimanju za Stari grad, ki je bil vsestransko obnovljen, in za še bolj pomembni Knežji dvor, katerega obnove je pokazala, kako veličasten je bil nekoč.

Grofe Celjski v samostojni državi Slovencev – Republiki Sloveniji. Duhovito je opisana pot celjskih zvezd v grb novorojene Republike Slovenije v letu 1991. V samostojni Sloveniji se je okrepil interes za preučevanje toliko let zamolčanega dela prebivalcev našega ozemlja in obveljala je ugotovitev Petra Štiha in Vaska Simonitija, da slovenske zgodovine ni mogoče zreducirati na zgodovino enega naroda, ki je kot etnična, narodna in nacionalna skupnost pričel nastajati šele ob koncu srednjega veka. Plemstvo se tudi ne more obravnavati, kot da so bili tujci, saj so tu dolga stoletja živeli in odločali ter druge domovine niso imeli, slovenska zgodovina pa nikakor ni samo zgodovina slovenskega kmeta. Zanimivo so povzeti tudi pogledi Vlada Habjana o celjski »državotvornosti« in Janka Kosa o tem, da so za zaokroževanje slovenskega ozemlja pravzaprav poskrbeli šele Habsburžani. Sergij Vilfan je označil rangiranje Celjskih glede na rod ali narodno zavest kot nesmisel, saj so bile vse velike plemiške rodbine mednarodne.

Avtorica se na koncu dotakne tudi poskusov izkoriščanja Celjskih kot predmet sodobnih promocijskih teženj, obnovitve dram na Starem gradu, spomina nanje na literarnem področju (Veronikina nagrada itd.) in obnovitve cerkvenih obredov v njihovem spomin.

Skratka, pričujoča knjiga je zelo zanimiva in na konkretnem primeru iz naše zgodovine strnjeno, z navedbo vseh dostopnih virov, prikazuje, kako v času nastali miti izkrivljajo zgodovinska dejstva, sčasoma pa naj bi le prevladala resnica. V primeru Celjskih grofov je mit nadomestilo spoznanje, da slovenski narod niti jugoslovanska državnost v njihovem času še nista obstajala in so, kot druge rodbine tistega časa, zasledovali le lastne visokoleteče cilje. Poleg mita o Celjskih sta danes presežena tudi mit o Karantaniji in hlapčevski mit. Kaj pa porečemo na to, da se kljub postavitvi stvari na pravo mesto v slovenskem grbu zapeljivo svetijo tri zlate zvezde?

Lidija Slana

Zbornik občine Lukovica II (gl. ur. Stanko Pelc). Ljubljana: Viharnik, 2014, 327 strani.

Veliko slovenskih krajev je ob okroglih obletnicah izdalo zbornike, v katerih so se avtorji ukvarjali s krajevno zgodovino in sedanostjo. Med njimi je bila tudi občina Lukovica, katere prvi zbornik je izšel

leta 2004 ob 700. obletnici prve omembe Šentvida in Lukovice. Sedaj, deset let po prvem zborniku, pa je občina Lukovica v sodelovanju z založbo Viharnik izdala drugi zbornik, ki ga je uredil Stanko Pelc. Prispevki so interdisciplinarni in mnogi izmed njih so posvečeni zgodovinskim ali z zgodovino povezanim tematikam.

Tako se prvi prispevek (avtor je Iztok Petrič) posveča družbeni in gospodarski podobi območja občine Lukovica na podlagi prvega popisa prebivalstva, ki ga je zaukazala Marija Terezija. Prispevek posebej odlikuje prevod popisa prebivalstva, ki ga je 7. julija 1754 pripravil dobski župnik Janez Tobija Bačnik (Joannes Tobias Watschnig). Popis ločuje kmete, kajžarje in gostače brez navedbe velikosti posestva. Posebej so označene zgolj osebe, ki so opravljale cerkveno funkcijo, kot so duhovniki, ključarji in mežnarji. Avtor po prevodu predstavi še krajšo analizo, v kateri zaključuje, da je bila družba izrazito agrarna, zemlja pa razdeljena med več tako cerkvenih kot posvetnih gospostev, pri čemer je bil njihov delež skorajda enak, saj je bilo 21 gospostev cerkvenih, 22 pa posvetnih. Avtor opozori tudi na pomanjkljivosti popisa, saj ne omenja ostalih dejavnosti, kot je bilo npr. furmanstvo, kar preprečuje podrobnejšo analizo. Kljub temu pa bo prispevek uporaben za novejša raziskave, posebej za rodoslovne, kar pove tudi avtor sam.

Po prispevku Stanka Pelca o prebivalstvu občine Lukovica ob koncu prvega desetletja 21. stoletja ter Jožice Škofic o vzhodnogorenjskem govoru Krašnje ponovno sledi bolj zgodovinsko obarvan prispevek, in sicer zapis Milana Sagadina z naslovom Pregled arheoloških raziskav v občini Lukovica. Dejstvo, da so Trojane kot prometno pomemben kraj del občine Lukovica, prispeva k številu arheoloških najdb. Prve omembe arheoloških najdb na območju Lukovice segajo že v 16. stoletje. Že v rokopisni zbirki Avguština Tyfferna so omenjeni rimski napisi s tega območja, arheološke vire pa je uporabljal tudi Janez Ludvik Schönleben v svoji knjigi *Antična in sodobna Kranj-*

ska, ki je izšla leta 1681. O rimskih novcih pa je v svoji *Slavi vojvodine Kranjske* pisal tudi Janez Vajkard Valvasor, ki je precejšnje število rimskih novcev napulil prav na Trojanah. Za Trojanane in Lukovico je bil pomemben tudi dekret dvorne pisarne iz leta 1828, ki je določil, naj se napisni kamni vzdajajo v zidove najbližje cerkve, vendar na območju Trojan najdemo tovrstne kamne vzdane tudi v zasebne hiše. Kot kraj arheoloških najdišč se območje občine Lukovica znajde tudi v Linhartovem delu *Poskus zgodovine Kranjske in drugih dežel južnih Slovanov Avstrije* iz let 1788 in 1791, kjer je objavljen zemljevid antičnih naselbin, ter v arheološki karti Kranjske Petra Radicsa iz leta 1862. Trojanane so bile tudi kraj enega prvih arheoloških izkopavanj na Slovenskem, in sicer leta 1846, ko je župnik Dornik, sicer neuspešno, kopal po svojem posestvu. Je pa bila leta 1829 naključno najdena prazgodovinska bronasta čelada. To bogastvo je pritegnilo tudi Jerneja Pečnika, tedaj najaktivnejšega arheologa. Kasneje je sledilo še nekaj pomembnih najdb, kot je npr. odkritje ostankov ville rustice pri Spodnjih Praprečah, ki je bilo posledica poljskih del; tako se dandanes v občini, kakor tudi širše v Sloveniji, izvajata nadzor nad gradbenimi deli in preventivno varstvo dediščine. Žal pa na območju Lukovice še ni bilo izvedeno sodobno snemanje, pri katerem laserski skener s kratkimi impulzi iz letala pošilja laserske žarke proti tlom. Kot pomembno odkritje pri gradbenih delih Sagadin omenja antično naselbino in grobišče v Blagovici, odkrito med gradnjo prvega plinovoda leta 1977.

Sagadinovemu prispevku sledi še en arheološko obarvan članek avtorjev M. Horvata, R. Masaryka, R. Klasinca, J. Sokliča, T. Verbiča in S. Stuheca o arheoloških raziskavah v Krašnji leta 2013. Te raziskave, ki jih je naročil Center za preventivno arheologijo na podlagi predhodnih arheoloških raziskav iz leta 2010 na bodoči trasi plinovoda Trojan–Vodice, so odkrile obstoj dveh prazgodovinskih analiz, in sicer eno iz srednjega neolitika (tj. čas od 37 do 34 stoletja pr. n. št.) in drugo iz srednje bronaste dobe (17. oz. 16. stoletje pr. n. št.), domnevno rimskodobnega cestišča ter najdbe iz srednjega in novega veka, med katerimi prevladujejo odlomki lončenega posodja in gradbeni material.

Naslednji prispevek se oddalji od arheološke tematike in je pregled registrirane kulturne dediščine ter spomenikov v Lukovici in Črnem grabnu. Napisala ga je Mojca Tercelj Otorepec. Prispevek na kratko opiše varstvene vidike nepremične kulturne dediščine in njenega ohranjanja na območju Lukovice in Črnega grabna, nato pa opiše poglobitve spomenike, in sicer: kapelico z zvonikom iz kraja Krajno Brdo iz leta 1877, trško jedro Lukovice, ki zajema stavbe iz 19. stoletja, med katerimi sta posebej opisani Pungartnikova hiša in Furmanova gostilna, domačijo Rus iz Šentvida pri Lukovici, Mahkotov dvojni kozolec iz 19. stoletja, ki stoji v Vidmu pri Lukovici,

Lešarjevo domačijo iz Prevoj pri Šentvidu ter hišo v kraju Vrba iz 18. stoletja.

S stavbno dediščino je povezan tudi prispevek Vita Hazlerja, ki se ukvarja z dediščino lesenega stavbarstva in v katerem je lepo prikazan pomen lesa v stavbarstvu v preteklosti. Sledi prispevek Urške Bergant o domači obrti in rokodelstvu v Občini Lukovica. Avtorica se povečini ukvarja z obdobjem od druge polovice 19. stoletja, kajti pojem domače obrti se je izoblikoval in ustalil šele takrat. Opiše usjarstvo, čevljarstvo, mizarstvo, pečarstvo, pletenje kit, kamnoseštvo in mlinarstvo, omeni pa tudi prisotnost tesarstva in furmanstva, po katerem je občina znana, in tkalsko dejavnost, na katero kaže priimek Tekavc.

Sledi prispevek o orglah v lukoviških cerkvah avtorja Matjaža Ambrožiča, kjer naj kot zanimivost poudarim, da je na koru cerkve sv. Katarine v Rafolčah prisoten pozitiv iz leta 1741, ki ga je morda izdelal ljubljanski oglar Marko Göbl – zanj se domneva, da naj bi v cerkev prišel iz bližnjega brdskega gradu. Sledita naravoslovno usmerjena prispevka, in sicer prispevek Gorana Schmidta o rudnikih v občini Lukovica, ki zanimivo izpostavlja prisotnost manjših rudišč, od katerih so bila nekatera izrabljena nestrokovno, ter prispevek Andreja Žagarja o gozdovih v Občini Lukovica.

Nato ponovno prispemo do zgodovinsko obarvanega prispevka Eve Holz o cesti Ljubljana–Trojane od 18. do srede 19. stoletja. Avtorica najprej opiše prometno stanje v predhodnem obdobju, kjer izstopa Valvasorjev opis deželne ceste, kot je ta pisec poimenoval povezavo med Ljubljano in Trojanami po Črnem grabnu; to kaže na vnovičen razmah prometa v tej dolini v 17. stoletju. Valvasor omenja veliko število tovornih konj in tovornikov ter pošto v vasi Podpeč. Odnos do cest se je spremenil v 18. stoletju, in sicer zaradi razvoja gospodarstva in političnih razmer. Takrat so namreč začeli vzdrževati večje število cest, pa ne le tiste, ki so vodile do pristanišč – se pravi do Trsta in Reke. Leta 1713 je bil na Kranjskem tako izdan patent, ki je zahteval popravilo cest na Kranjskem, vendar zaradi pomanjkanja denarja do tega nikoli ni prišlo. V patentu med opisi pomembnih cest najdemo tudi odsek od Ljubljane do Podpeči in nato čez Trojanane proti Vranskemu. To cesto so morali vzdrževati z dohodki mitnice v Podpeči. V 18. stoletju je bilo izdanih še veliko patentov za urejanje cest. Tako je večje breme začela predstavljati cestna tlaka, saj so tlačani do sredine 18. stoletja popravljali ceste. Sredi 18. stoletja pa se je pojavilo zakupništvo, kar je pomenilo spremembo organizacije cestnih del. Proti koncu stoletja je postalo jasno, da so za dobro gradnjo cest potrebni strokovnjaki in svobodni delavci, začel pa se je tudi popis cest za vojaške potrebe. Na začetku 19. stoletja so se vnovič pojavile zamisli o ureditvi komercialne ceste v Tuhinjski dolini, in sicer kot posledica poplave Bistrice, zaradi katere je bilo treba popraviti cesto Ljubljana–Trojane, ter napo-

leonskih vojn, saj so vojaške enote ceste neusmiljeno uničevale. Načrti pa so propadli, saj zakupnine od mitničarjev ni bilo mogoče učinkovito izterjati in je bilo zato financiranje vprašljivo. Cesta, ki je od Ljubljane do Dunaja vodila čez Trojane, je bila v času ilirskih provinc cesta prvega razreda, se pravi cesta, ki je bila pomembna za francosko trgovino. Trasa pa je ostala nespremenjena, in sicer Ljubljana–Črnuče–Krašnja–Šentožbolt–Trojane. Po obnovitvi avstrijske oblasti je bila cesta v poročilu mitničarjev o kakovosti iz leta 1816 opisana kot vozna, kljub temu pa so v letih 1817 in 1818 govorili o popravilih in njihovih visokih stroških. Eva Holz prispevku priloži v slovensščino prevedeni del statističnega pregleda komercialnih in komunalnih cest na Kranjskem, ki zadeva cesto Ljubljana–Trojane, prispevek pa se zaključuje z razdelkom o uporabnikih, med katerimi so bili tako cestni razbojniki kot tudi Marija Terezija, ki je po cesti skozi Črni graben potovala leta 1728 z očetom Karlom VI. Po cesti so potovali tudi udeleženci ljubljanskega kongresa leta 1821. Pomen ceste se je močno zmanjšal z uvedbo železnice sredi 19. stoletja in je tako ostal zgolj lokalen.

Sledi opis gradu Brdo in spremljajočih gospodarskih objektov avtorja Mitje Potočnika. Ta najprej opiše lastnike gradu, od Lambergov iz črnelske veje, ki so grad med letoma 1526 in 1552 zgradili, preko Apfaltrerjev, ponovno Lambergov sredi 18. stoletja, a tokrat iz kamniške veje, do vitezov Höffernov in Kersnikovih. Nato sledijo opisi gospodarskih objektov, kot so bili kočirnica, konjski hlev, sušilnica sadja itd.

V naslednjem prispevku Angelika Hribar predstavi golčajske mežnarje. Gre za nekakšno rodbinsko zgodovino družine Avbelj ter njihove vloge mežnarjev in širše v lokalni skupnosti.

Sledi umetnostnozgodovinski prispevek Andreje Kos o freskah v cerkvi sv. Luke v Sp. Praprečah pri Lukovici in vpetosti v slikarsko delavnico. Gre za umetnostno zgodovino 16. stoletja, ki razkriva povezanost fresk s plemiško rodbino Herič, posebej z Janezom Heričem iz Brda pri Lukovici, ter z delavnico iz prve polovice 16. stoletja. Na to povezovalno kaže sorodnost poslikav iz Sp. Prapreč s poslikavami iz Britofa pri Kranju, Lanišču, prezbiterijem v Sp. Slivnici in Šmarjem pri Ljubljani. Prispevek Maje Avguštin se ukvarja s prenovo in pomenom cerkve sv. Marjete na Gradišču pri Lukovici, ki je prvič omenjena v popisu cerkvenih dragocenosti iz leta 1526. Cerkev je tako kot številne druge male podružnične cerkve iz 16. stoletja v maniri romanike ravnostropna in vsebuje mnogo gotskih elementov, kaže pa tudi na shematiziranost gotske arhitekture 16. stoletja, kar lepo dopolnjujejo neogotski oltarji iz 19. stoletja. Prispevek Eve Tršar Andlovic je nekakšno nadaljevanje prejšnjega, saj opisuje restavratorske posege v isti cerkvi.

Sledi članek Matjaža Bizjaka o Otokarju Blago-

viškem. Gre za nekakšen »mikrozgodovinski« prispevek o karieri plemiča Otokarja Blagoviškega iz oglejske ministerialne rodbine Blagoviških vitezov. Otokar je bil rojen na prelomu iz 13. v 14. stoletje v utrjenem stolpu oglejskega patriarha, blagoviškem gradu, katerega lokacija je danes neznana. Stolp je, kot pove že ime, upravljal rodbina Blagoviških vitezov. Rodbina se v virih pojavlja z nemškimi imeni de/von Glogowicz in ji sledimo v dvajseta leta 14. stoletja. Franc Šumi je sicer nekatere druge rodbine napačno identificiral z Blagoviškimi, a ta identifikacija ne zdrži kritike. Bizjak tako najprej opiše zgodovino rodbine Blagoviških, od katerih je bil Otokar zadnji moški predstavnik, saj kot duhovnik ni imel potomcev. Je pa bila njegova kariera precej zanimiva, saj je upravljal več donosnih župnij ter opravljal funkciji namestnika oglejskega patriarha ter arhidijakona za Kranjsko in Marko, v starosti pa je bil še ustanovitelj samostana klaris v Škofji Loki. Prispevek poleg strokovne vrednosti še dodatno odlikuje transkripcija štirih listin s slovenskim regestom.

Naslednji prispevek je biografija Frana Milčinskega izpod peresa Gorana Schmidta, pri čemer avtor poudarja njegovo povezanost z Lukovico, od koder je izvirala rodbina njegove matere. Del prispevka je po letnicah urejen življenjepis Milčinskega. Kulturnozgodovinsko so obarvani tudi naslednji prispevki, in sicer članek Mateja Kotnika o povezanosti Janeza Trdine z Lukovico in članek Igorja Grdine z naslovom Kvartet neenakih mojstrov, v katerem obravnava štiri skladatelje, in sicer Srečka Stergarja in Franceta Marolta, ki sta bila v Lukovici rojena, a sta delovala drugje, ter Oskarja Deva in Antona Lajovica, ki sta bila kot pravnik zaposlena na sodišču v Brdu. Na podoben način so zasnovani tudi ostali članki: Andrej Smrekar predstavi bivanje slikarja Ivana Groharja na Brdu pri Lukovici, kjer je nastalo nekaj njegovih znamenitih del, v letih 1902–1903, Andreja Županec Bajželj opiše življenje in delo amaterskega fotografa Franceta Cerarja, ki je bil po rodu iz Rafolč pri Lukovici, Vera Beguš pa predstavi delo partizanskega pesnika Petra Levca.

Po zanimivem »kolažu« biografij z Lukovico povezanih osebnosti sledijo prispevki bolj aktualne narave o različnih temah – od šolstva in lovstva do mojstrstva. Zbornik se sklenuje s prispevkom o znanih osebnostih, ki so se udeležile prireditve v občini. Zbornik tako prinaša pestro paleto prispevkov z različnih področij, od katerih pa jih je večina vsaj delno zanimiva za zgodovinarje. Posebej bi rad pohvalil izdajo nekaterih virov ali njihovih delov v prispevkih Iztoka Petriča, Eve Holz in Matjaža Bizjaka ter aktivnost občine Lukovica, ki je tako s svojim zbornikom že v drugo dodala še nekaj kamenčkov v mozaik slovenske krajevne in lokalne zgodovine.

Andraž Kovač